

УДК 327(470+571)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-4\(76\)-13](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-4(76)-13)

Ігор РУДЬ

кандидат політичних наук, науковий співробітник, Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, madhoney@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7620-4390

ТЕХНОЛОГІЇ І МЕТОДИКИ ВЕРИФІКУВАННЯ ТА ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ, ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ РФ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стаття присвячена технологіям і методикам верифікування та пошуку інформації, як засобу протидії пропаганді РФ в умовах війни.

У зв'язку з постійним розвитком інформаційних комп'ютерних технологій, у суспільстві сформувалася позитивна громадська думка щодо корисності Інтернету, а стрімке розширення його технічних можливостей і аудиторії зумовило появу безлічі інформаційних сервісів і ресурсів. Однак, на фоні очевидних плюсів, з'явилися і суттєві мінуси – в гонитві за оперативністю часто страждає достовірність. Дезінформація в мережі набирає, на жаль, масового характеру, тому такими важливими стають інструменти не лише пошуку, але й верифікації інформації – визначення її достовірності, чітке окреслення правдивих ЗМІ та тих, що можуть надавати читачам фейки. Пошук чесної достовірної інформації має здійснюватись за допомогою правильних тегів.

Говорячи про технології і методики пошуку інформації в умовах сучасної України, слід зазначити, що з 2022 р. на перший план стала виходити потреба верифікації інформації і новин на фоні фейків і вкидів різноманітних ворожих ЗМІ та боротьба як з відвертою дезінформацією, так і з не такими вже очевидними інформаційними «вкидами», які спрямовані на формування громадської думки вигідної ворогу, поширення наративів, що відповідають інтересам певних еліт, створення інфоприводів, які будуть відволікати суспільство від вирішення нагальних потреб воєнного часу. Дана стаття розкриває методологію і засоби протидії шкідливим впливам, дає огляд основних засобів верифікації, описує небезпеки, які несе дезінформація у новітніх засобах комунікації, і можливості протидії цьому.

Ключові слова: пошукові системи, інформаційна безпека, новинні агрегатори, соціальні мережі.

Ihor Rud. TECHNOLOGIES AND METHODS OF INFORMATION VERIFICATION AND SEARCH AS A MEASURE OF COUNTERING RUSSIAN PROPAGANDA DURING WAR

The article is devoted to the methods and technologies of searching and verifying information using search engines in the conditions of Russian aggression.

In connection with the constant development of information computer technologies, a positive public opinion regarding the usefulness of the Internet was formed in society, and the rapid expansion of its technical capabilities and audience led to the emergence of many information services and resources. However, against the background of obvious advantages, significant disadvantages also appeared – in the pursuit of efficiency, credibility often suffers. Unfortunately, disinformation on the network is gaining a mass character, which is why tools not only for searching, but also for verifying information – determining its authenticity, clearly delineating the true media and those that can provide readers with fakes – are becoming so important. Searching for honest, reliable information should be done using the right tags.

Speaking about the technologies and methods of searching for information in the conditions of modern Ukraine, it should be noted that from 2022 the need to verify information and news against the background of fakes and throwaways of various hostile media and the fight against both outright disinformation and non-disinformation began to come to the fore already obvious informational «throw-ins» that are aimed at forming public opinion favorable to the enemy, spreading narratives that correspond to the interests of certain elites, creating information drives that will distract society from solving the urgent needs of wartime. This article reveals the methodology and means of counteracting these harmful effects. Provides an overview of the main means of verification. Describes the dangers of disinformation in the latest means of communication and the possibilities of countering it.

Key words: search engines, information security, news aggregators, social networks.

Постановка проблеми: Війна РФ проти України окрім прямої військової агресії, містить такий небезпечний компонент як інформаційна війна. На сьогодні вона як технологічно, так і технічно, являє собою спробу поширити в українському суспільстві та на окупаних територіях наративи вигідні ворогу. Для цього використовуються всі наявні засоби

дезінформації, маніпулювання суспільною думкою, створення так званих deep fake (дипфейків) за допомогою сучасних нейромереж, підтасування фактів, створення неправдивих інфоприводів і неправдивих вкидів інформації тощо.

На сьогодні питання верифікації отриманої інформації стає не просто важливим еле-

ментом, а важливою проблемою, вирішення якої напряму впливає на існування України як держави, так і її громадян, для яких отримання достовірної інформації стає життєво важливим.

Сучасні дослідження:

Питання безпеки інформації та її верифікації в умовах агресії РФ вже не раз піднімалось як українськими, так і деякими зарубіжними дослідниками. Серед вітчизняних авторів слід, насамперед, згадати *А.В. Войціховського* [2], *А. Русакевича* [8], *Д.В. Смотрича* [9], *Д. Матяша* [3], *І. Сушона* [4], *Д. Казанського*, *О. Чекмишева*.

Зарубіжні дослідники теж не лишаються осторонь проблематики верифікації інформації в цьому контексті варто назвати С. Левандовського [17], *С. Ахмеда* [16], *М. Бронштейна* [13] та багатьох інших.

Об'єктом статті виступає поняття інформаційна безпека і верифікація інформації

Предметом статті: можна вважати технології і методики пошуку достовірної інформації за допомогою пошукових систем.

Відповідно до предмету і об'єкту перед нами постають основні завдання

1. Дізнатися як впливають засоби верифікації інформації на пошук новин
2. Розглянути новітні пошукові системи і їх анонімність в умовах воєнного стану
3. Визначити способи формування громадської думки за допомогою ЗМІ
4. Описати новітні методи боротьби з фейками і вкидами ворога
5. Дослідити роль пошукових систем у швидкому доступі до інформації і їх взаємодію з новинами в соціальних мережах (телеграм, фейсбук, інстаграм)

Виклад основного матеріалу. Цілком правильно вважати, що інформаційна безпека у загальному плані передбачає: належний рівень інформаційної культури, тобто теоретичну і практичну підготовку особистості, яка забезпечує захист і реалізацію її життєво важливих інтересів і гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства, незалежно від наявності інформаційних загроз; здатність держави створити умови для гармонійного розвитку та задоволення інформаційних потреб особи незалежно від наявності інформаційних загроз; забезпечення, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особи; захист від різноманітних інформаційних загроз.

З метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні Указом Президента України від 25.02.2017 р. була затверджена «Доктрина інформаційної безпеки України» [10]. В сучас-

них умовах війни 18 березня 2022 року було прийнято рішення РНБО «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки». Наразі в Україні також діє Центр протидії дезінформації при РНБО України, на сайті якого можна ознайомитися з актуальною інформацією та подіями у цій сфері.

У забезпеченні захисту інформаційної безпеки активною та важливою складовою виступає кібербезпека та кіберзахист. Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року [5], кібербезпека визначається як «захищеність ключових інтересів людини та громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, що забезпечує сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, а також своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України в кіберпросторі». Проаналізувавши також й інші аспекти інформаційної безпеки в Україні у контексті глобального протистояння, можна зробити наступний висновок: для запобігання та протидії у нейтралізації загроз в інформаційному руслі країни важливо на рівні держави систематично розробляти нові та вдосконалювати чи модернізувати старі нормативно-правові акти у сфері інформаційного захисту, війна дуже швидко розвивається, тому наша країна повинна у такому ж темпі вдосконалювати правову базу. Спираючись на те, що гарантування доступу до інформації визнається одним з ключових прав особистості, українські органи та структури повинні забезпечувати безпосередній та безперешкоджений доступ до неї у будь-який час. Влада та владні органи підвищують кредит довіри, оскільки правдива інформація в умовах війни сприяє збільшенню довіри як до влади України, так і до державних органів, а також формує відповідне ставлення світової спільноти країн до подій в цілому. В умовах війни органи публічної влади повинні проявляти високий рівень інформаційної взаємодії, мати діалог не тільки з суспільством але й відстоювати інформаційні кордони і протидіяти дезінформації яку несе зі своєю пропагандою країна агресор [8].

Останні два десятиліття пошук інформації чи новин дуже часто починається з найвідомішої пошукової системи Гугл. Термін «загуглити» стає фактично синонімом пошуку

інформації чи новин про будь що і будь де. Тому так важливо знати як здійснюється верифікація новин саме на прикладі новин Гугл – Google News.

Як відомо, Агрегатор новин Google збирає новини з понад 50 000 джерел по всьому світу. Якщо вам вдасться включитися в Новини Google, це допоможе збільшити трафік вебсайту. Щоб потрапити в Новини Google, творці вмісту повинні оптимізувати свій сайт і вміст за допомогою оптимізації пошукових систем для Новин Google.

Новини Google визначають рейтинг за алгоритмом, залежно від багатьох факторів. Google віддає перевагу вмісту новин і джерелам, які постійно залишаються в курсі тенденцій. Він надає більшу перевагу надійним джерелам новин, які цінують користувачі, та написані надійними авторами.

Якими впливовими не були б Google News на сьогодні важливим фактором стають, окремі користувачі і організації які розповсюджують інформацію і стають не менш впливовим джерелом інформації ніж великі пошуковими [3].

На сьогодні в Україні є люди й організації, які поширюють контент не за гроші, а з певною метою – особистою чи суспільно важливою. Зараз таких дуже побільшало, адже громадяни, які мають вільний час і сили, долучаються до «інформаційного війська» (або вважають, що долучилися до нього, діючи на власний розсуд). Мета може бути різною, або їх може бути відразу декілька: допомогти конкретним чи уявним людям, вплинути на громадську думку (і не завжди конкретно вашу або тієї групи, до якої ви належите), заплутати чи дезінформувати ворога, заспокоїти власну душу або що.

Тут і проявляється головна відмінність між професійними якісними медіа та будь-якими іншими джерелами інформації (наприклад новинні стрічки соцмереж чи телеграм). Медіа, де працюють фахові журналісти, які дотримуються професійних стандартів, вміють фільтрувати інформацію і зацікавлені в цьому. Адже вони добре розуміють наслідки поширення брехні, відчувають відповідальність за якість свого контенту та дбають про свою аудиторію.

Зворотний бік цієї медалі – високий (часом завищений) рівень вимог саме до медіа, які позиціонуються як незалежні й чесні. Варто їм схибити раз, як на них ллється потік ненависті і деструктивної критики. Якщо проаналізувати, то можна стверджувати що медіа з білого списку Інституту масової інформації [1], а також багатьом іншим українським

засобам масової інформації, в тому числі регіональним, можна вірити і не чекати від них навмисних підступів, проросійської пропаганди чи дезінформації. Хоча ніхто не застрахований від помилок.

Якісні медіа можуть розчарувати тих читачів, глядачів і слухачів, які розраховують отримати багато яскравих ексклюзивів, «інсайдів» (тобто інформації від обізнаних анонімних джерел, яка пояснює, «як усе є насправді»), скандальних колонок тощо. Адже журналісти застосовують раціональну самоцензуру, не публікуючи те, що наполегливо просить не публікувати військово керівництво, уникають думок, які розпалюють внутрішні конфлікти, коротше кажучи – поводяться стримано. Тому аудиторію тягне в бік українських блогерів та телеграм-каналів, які пропонують менш якісний і добірний, але більш привабливий контент. У тому числі те, що під час війни замінило українцям серіали та розважальні шоу: картинки з поля бою зі спаленою технікою, збитими літаками, мертвими росіянами та переможні репортажі українських військових та цивільних керівників.

Важливим елементом який впливає останнім часом на суспільну думку стали сучасні нейромережі.

У цих джерелах частка неправдивої чи перекрученої інформації вже набагато більша, адже тут не діють ані редакційні правила і стандарти, які стримують медіа від поширення фейків і помилкових повідомлень, ані будь-яка відповідальність, яка могла би змусити до обережного поводження з фактами.

Анонімні телеграм-канали та сторінки, а також агрегатори новин і медіа-«ноунейми» [4], які не повідомляють нічого про свою команду і публікують невідомі матеріали, – це ще вищий рівень небезпеки дезінформації. Багато з них сприймають війну як чудову нагоду збільшити аудиторію, яка зараз росте як на дріжджах, якщо пропонувати їй будь-які повідомлення про перебіг бойових дій та все той же «воєнно-розважальний» контент – підбиті танки, польоти літаків тощо. При цьому автори цих каналів і сторінок нічим не ризикують, тому замість російських танків вам можуть запропонувати українські, сирійські або іракські, новини можуть виявитись вигаданими чи тижневої давнини. А коли неправда розкриється, єдине, що ви зможете зробити, – відписатись від ненадійного джерела або, в найкращому випадку, висловити своє обурення в коментарях.

Ще небезпечніше джерело інформації – немодеровані групи в соцмережах або вайбер-чати. Сюди росіяни закидають чимало

навмисної дезінформації, наприклад, аби посіяти паніку, видурити в українців дані про пересування військової техніки щоб коригувати вогонь своєї артилерії. Крім того, чимало неправдивих повідомлень циркулюють там за принципом вірусів. Вони можуть видаватися невинними, але це не так. Наприклад, поширена у вайбері рекомендація виходити з дому на відкритий простір, коли починається обстріл, може коштувати людям життя. Також у вайбер-чатах і немодерованих спільнотах поширюють фішингові посилання, які крадуть у людей персональні дані, та шахрайські оголошення про збір грошей [9 с. 121].

У перший день вторгнення Росії Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони склав перелік ворожих телеграм каналів, але список цей, звісно ж, неповний. Ці канали були навмисно створені й розкручені, щоб дезінформувати українців та маніпулювати ними. Не всі вони на перший погляд справляють враження проросійської пропаганди. Однак це робиться лише для того, щоб у слушний момент читачі були більш вразливими до справді ключових меседжів, які Кремлю потрібно поширити серед українців.

Найскладніше фільтрувати інформацію, яку ви отримуєте зі стрічки фейсбука, твітера чи інших соціальних мереж. Наша увага влаштована так, що ми спершу дивимось на картинку, потім – читаємо текст, і в останню чергу звертаємо увагу на те, хто є джерелом інформації. Навіть якщо ви дуже ретельно добирате джерела і коло спілкування, завжди є небезпека, що у вашу стрічку потрапить дезінформація або російська пропаганда. Тому слід узяти собі за правило: не поширювати ніякої інформації, перш ніж ви не переконаєтесь, що вона походить із надійного джерела, не є застарілою або помилковою [9].

«Не поширювати» означає не лише не постити в соцмережі, не розсилати електронною поштою чи у месенджерах, а й не переказувати та не озвучувати вголос у присутності інших людей.

Нове дослідження медіаспоживання, проведене перед війною в Україні, засвідчило, що для 28% людей рідні, друзі і знайомі є одним із головних джерел інформації. Тому слід опанувати себе й навіть ненавмисно не озвучувати факти, які можуть виявитись насправді не фактами, а чиймись вигадками чи ворожими вкидами.

У цих умовах щоб недовіряти чуткам для кращої верифікації пошуку новин особливо в умовах анонімності, цікавим альтернативним варіантом пошуку виступають пошукові сис-

теми які орієнтуються в першу чергу на анонімність пошуку.

Тут варто згадати два приклади пошукових систем, які концентруються на анонімності пошукача інформації, а саме пошукові системи BRAVE, Swisscow, Startpage.com.

В умовах сучасної України, і особливо для жителів окупованих територій і перевірки гаджетів, вони можуть бути досить корисними.

Startpage – нідерландська пошукова система, що позиціонує себе як конфіденційний засіб пошуку в Інтернеті. Сайт надає результати запитів Google, захищаючи право конфіденційності користувача, не зберігаючи особисті або пошукові дані. Також пошукова система має функцію анонімного перегляду, що надає результати через проксі-сервер для підвищення рівня анонімності.

MetaGer – це метапошукова система, орієнтована на захист конфіденційності користувачів. Базується в Німеччині і є результатом співпраці між німецькою неурядовою організацією «SUMA-EV – Асоціація вільного доступу до знань» та Ганноверським університетом. Система базується на 24 невеликих веб-сканерах під власним контролем MetaGer. У вересні 2013 року MetaGer запустив MetaGer.net, англomовну версію своєї пошукової системи [14].

Пошукові запити передаються до 50 пошукових систем. Результати, перед тим як бути представленими користувачеві, фільтруються, компілюються і сортуються.

Brave – це пошукова система, орієнтована на конфіденційність, розроблена компанією BraveSoftware, яка створила веб-браузер Brave.

Запущений у 2016 році BraveSearch має на меті надати користувачам приватну та прозору альтернативу основним пошуковим системам [12].

Він надає пріоритет конфіденційності користувачів, не відстежуючи та не зберігаючи дані користувачів, гарантуючи, що пошукові запити залишаються анонімними та не містять цільової реклами.

Цікавим рішенням у сьогоднішніх умовах виявилась «Перевірка» – бот, який виявляє фейкові новини [6].

Як зазначається на сайті ресурсу, варто лише надіслати будь-яку новину українською чи англійською на цей бот і вже протягом 24 годин можна дізнатися чи варто довіряти цьому допису.

Як перевірити новину на фейк.

1. Запустити фактчек-бот «Перевірка».
2. Відправити текст, фото, відео або посилання на новину, яку хочеш перевірити.

3. У результаті отримуєш аргументований висновок щодо новини від команди фактчекерів.

У чат-боті «Перевірка» можна отримувати розсилку розвінчань навіть найновішої дезінформації. Таким чином користувач завжди знатиме про небезпеку і зможе попередити про неї близьких.

Крім того, на сайті у боті «Перевірка» рекламуються Освітні тести. Вони покликані навчити користувача самостійно перевіряти новини та таким шляхом убезпечувати себе від фейків та різного роду маніпуляцій.

Висновки. Отже, на сьогодні існує маса способів верифікації інформації, що в умовах інформаційної війни стають все більш важливими і визначальними для суспільної думки. На фоні краху довіри до багатьох традиційних ЗМІ саме оперативність сучасних технологій новин у телеграмі, та youtube стає домінуючою у формуванні довіри, визначенні

пріоритетів, морально-психологічного стану населення України.

На наш погляд, важливим інструментом, який допомагає верифікувати новини, залишаються пошукові системи і насамперед гугл. У статті розглянуті також альтернативні пошукові системи. Однак, новини гугл у разі перевищують вплив інших систем на пошук і новини.

У сучасних умовах особливо важливо як і які новини потраплять до українського користувача. Надзвичайно вагомим SEO технології в просуванні проукраїнських наративів не лише в Україні, а й за кордоном. Адже там живуть мільйони українців, які підтримують зв'язок з батьківщиною, насамперед, завдяки новинам. Важливою стає чесна інформація про Україну та події війни і для іноземних громадян, які вже симпатизують Україні чи ще, можливо, не визначились на фоні fake news від російських пропагандистів.

Література:

1. Білий список: 10 медіа що стали найякіснішими. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/bilyj-spysok-10-media-shho-staly-najyakisnishymu-i41541> (Дата звернення 8.10.2024).
2. Войціховський А. В. Інформаційна безпека як складова системи національної безпеки (міжнародний і зарубіжний досвід). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2020. Вип. 29. С. 281–288. DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-38
3. Навіщо потрібні сайти агрегатори, чому google їх так любить? URL: <https://jam.in.ua/blog/navishcho-potribni-sajty-ahrethory-chomu-google-ikh-tak-liubyt> (Дата звернення 6.10.2024).
4. З яких каналів отримувати новини у Telegram та Viber – AIN. URL: <https://mezha.media/2022/10/10/povynu-u-mesendzherakh-ain> (Дата звернення 4.10.2024).
5. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (Дата звернення 4.10.2024).
6. «Перевірка» – бот, який виявляє фейкові новини. URL: <https://gwamedia.com/perevirka-razom-smozhemo> (Дата звернення 4.10.2024).
7. Поширення дезінформації як загроза національній безпеці: пошук ефективних засобів протидії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshhall/3787576-posirennna-dezininformacii-ak-zagroza-nacionalnij-bezpeci-posuk-efektivnih-zasobiv-protidii.html> (Дата звернення 4.10.2024).
8. Русакевич А. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті захисту інформаційних прав громадян. *Науковий журнал Національного технічного університету Дніпровська політехніка. «Law. State. Technology»* Вип.2 С. 58–63 DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2024-2>
9. Смотрович Д. Браїло Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Вип.77: частина 2. С. 121–127. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.20>
10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>(Дата звернення 1.10.2024).
11. Як налаштувати вміст Google Новин. URL: <https://support.google.com/googlenews/answer/9010862?hl=uk&co=GENIE.Platform%3DAndroid> (Дата звернення 1.10.2024).
12. The Brave browser basics: what it does, how it differs from rivals. URL: <https://www.computerworld.com/article/3292619/the-brave-browser-basics-what-it-does-how-it-differs-from-rivals.html> (Дата звернення 1.10.2024)
13. Michael V. Bronstein Belief in Fake News is Associated with Delusionality, Dogmatism, Religious Fundamentalism, and Reduced Analytic Thinking URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211368118301050> (Дата звернення 3.10.2024).
14. Metager Review. URL: <https://www.slant.co/options/28320/~metager-review> (Дата звернення 3.10.2024)
15. How Does Google News Work: Valuable Insights to Improve Your Website Visibility and Traffic. URL: <https://ppcxpro.com/blog/how-does-google-news-work> (Дата звернення 3.10.2024).

16. Saifuddin Ahmed Who inadvertently shares deepfakes? Analyzing the role of political interest, cognitive ability, and social network size. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0736585320301672> (Дата звернення 3.10.2024).

17. Stephan Lewandowsky Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the “Post-Truth” Era. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211368117300700> (Дата звернення 3.10.2024).

18. StartPage.com – The World’s Most Private Search Engine. URL: <https://securityinsight.nl/podcast/startpage-com-the-world-s-most-private-search-engine-e> (Дата звернення 3.10.2024).